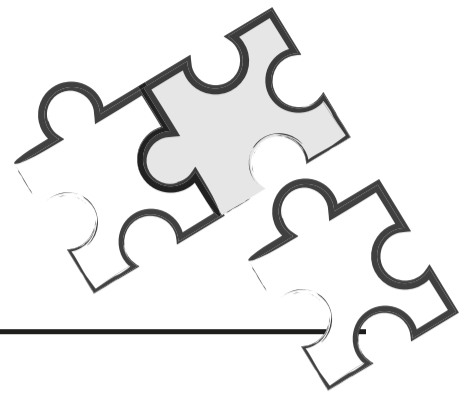

Kulturní noviny

PRVNÍ DRUŽSTEVNÍ LIST PRO SPOLEČNOST, POLITIKU, VĚDU A UMĚNÍ

OBSAH:

2 STRANA

IDEÁL EKONOMICKÉ DEMOKRACIE

Rozhovor s ekologickou ekonomkou Nadou Johanisovou

HÝČKEJ SI SVÉHO SEDLÁKA

Článek o specifickém družstevním podhoubí v zemědělské činnosti

3 STRANA

TAZ – PŘÍBĚH JEDNOHO MEDIÁLNÍHO DRUŽSTVA

Ředitelka družstevního projektu taz popisuje existenční krizi v době zásadní změny ekonomických podmínek v západním Berlíně.

4 STRANA

KULTURNÍ DRUŽSTVA

V čem spočívá kouzlo družstevní formy?

ROZHOVOR PAMĚTNÍKEM

RNDr. Radan Květ vzpomíná na členství ve vevě významném kulturním družstvu DRUŽSTEVNÍ PRÁCE

HISTORIE SPOTŘEBNÍHO DRUŽSTEVNICTVÍ

Počátky družstevního hnutí na území současné České republiky

DRUŽSTEVNÍ PROJEKT

Jsme prvním českým družstvem vydávajícím družstevní list. Naše členy spojuje idea vytvořit nezávislé médium s akcentem na témata občanské společnosti a kultury. Rozšiřování družstva je cestou ke stabilitě novin, k nezávislosti na čistě komerčních mechanismech. Členství je investice do nezávislosti. Podpořte nás. Přidejte se k nám.

- 1. Informace o družstvu:**
druzstvo@kulturni-noviny.cz
- 2. Informace o novinách:**
info@kulturni-noviny.cz
- 3. Náměty a reakce:**
redakce@kulturni-noviny.cz

Kulturní noviny vycházejí každý týden na www.kulturni-noviny.cz

Podpořit vydávání můžete také jakýmkoli příspěvkem na účet:
2400830379 / 2010 (Fio banka)

Družstvo demokratický prvek v ekonomice

Mezi běžnou populací je málo známý fakt, že první družstvo vzniklo v Anglii v roce 1847 a první české – Pražský potravní a úsporný spolek – už v roce 1847. První družstevní centrála v našich zemích – Jednota českých hospodářských družstev – v roce 1860. Stejně tak je slabé povědomí o skutečnosti, že družstevní podnikání bylo jedním z pilířů českého hospodářského i kulturního života až do roku 1948. Do té doby družstevnictví prosperovalo. Ovšem další socialistická čtyřdecetá zdegenerovala

ideu družstevnictví násilnou kolektivizací a devadesátá léta vynuceným přechodem na akciové společnosti. Tím vznikla půlstoletí trvající mezera v rozvíjení družstevnictví v naší republice. Z příčiny těchto historických procesů se v současnosti idea družstevnictví prosazuje jen pomalu.

Kulturní noviny vznikly v roce 2009 jako družstvo a zakládající si vybrali tuto formu především pro demokratičnost vnitřního rozhodování: **1 člen = 1 hlas.**

Jedním z publicistických témat listu je právě družstevnictví v různých podobách. Protože družstevnictví je především spolupráce sobě rovných, nabízíme spolupráci na publikaci zkušeností s družstevní činností:

- možnost rozhovoru o rozvoji družstva, zajímavých projektech a podobně
- inzerce na webu
- nebo jiná vzájemná podpora

V následných článcích uvádíme průřez družstevní tematikou našeho listu.

Solidární ekonomika jako cesta k udržitelnosti

Pojetí ekonomiky jde ruku v ruce s podobou společnosti a s její budoucností. Pokud nechceme propadnout do zhoubné jednostrannosti současného ekonomického mainstreamu, která vede k nadřazení určitých částí společnosti nad jinými a k nereflektovanému zacházení se zdroji, pak musíme pojmenovat a podpořit alternativní ekonomické přístupy, které celý systém vyvažují a zrcadlí potřeby společnosti jako celku. Přinášíme text, který přehledně popisuje rodící se alternativy.

NADA JOHANISOVÁ

Jako jeden z faktorů pokračující krize současného světa se jeví převládající ekonomický systém. Jeho znepokojivým rysem je takzvaný růstový imperativ: systémový tlak na stále větší produkci, který má silně negativní dopady na přírodu i lidské komunity a je dlouhodobě neudržitelný. Vedle bankovního systému, založeného na dluhu, je podstatným faktorem růstového imperativu běžná akciová společnost, jejíž právní struktura a základní cíl – maximalizace zisku – ji vedou jak k maximalizaci produkce, tak k takzvané externalizaci nákladů: skutečné náklady jejich výrobních a obchodních aktivit nese často příroda, pracovníci ve výrobě, místní komunity a potažmo budoucí generace. Tlak na takovou externalizaci svých nákladů pociťuje často i běžná menší firma, která se ocitne na globálním finančním kolbišti.

S kolegy na Katedře environmentálních studií Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity se proto dlouhodobě zabýváme alternativami k akciové společnosti i běžné firmě, které dokáží uspokojovat potřeby místních komunit, aniž by byly vtaženy do virů globální ekonomiky, nebo případně hledají a nacházejí cesty, jak jimi proplout, aniž by byly staženy ke dnu. Někdy se hovoří o sociální či eko-sociální ekonomice, někdy o ekonomice solidární, jindy o heterodoxních ekonomických iniciativách... Každopádně se jedná o ekonomiku „jinou“, která se ve světě v posledních desetiletích rozvíjí a hlásí se stále více o slovo. Často si přitom zejména v zemích globálního Jihu podává ruce s tradičními aktivitami uspokojujícími potřeby lidí prostřednictvím samozásobitelství či sdílení a spolupráce, jež se ocitly mimo rámec středoproudé ekonomie a které v neoliberalním společenském klimatu obtížně hledají svou legitimitu a identitu.

V posledních dvou letech jsme v rámci společného výzkumného projektu s kolegy z Geografického ústavu Masarykovy univerzity a britské Open University uskutečnili rozhovory se zhruba padesáti iniciativami, spolky, družstvy a dalšími uskupeními v České republice, které uspokojují potřeby lidí ve svém okolí, případně i poskytují služby a produkty na trhu, a přitom jsou v nějakém směru jiné než běžná firma. Konkrétně jsme hledali organizace, které mají následující rysy: Nezaměřují se jen na finanční zisk, stejně důležitá či ještě důležitější je pro ně určitá smysluplná činnost (například péče o lesní porost, produkce či distribuce zdravých lokálních potravin, provozování nekomerční galerie či komunitního média). Dalším rysem těchto projektů solidární ekonomiky [...]

30. 11. 2015 – pokračování na:
www.kulturni-noviny.cz č. 2015/48

R E D A K C E

Aliquid

Acia ducent qui dolor seditiis alignis voluptas mi, quistrum is cum vernam arum fuga. Nem esto volorit in ressum con cum nonsedit postrumquam apidemquos molut hite esed qui inciisi ipidentestio vollupid magnim venimpe lluptatur, assit latur, officae ceperro voltest, qui officie nimagnis quodici tationest prae simi, tem. Busapitam, occupa-test, omnis es sum harchicatem quibeaq uerfero iunt latioribusa voltesti bea nuscium liti alis minto

volor re est maximag natur, veriatium hariand aeceriatur, iduntemo vellabo rerunt, qui que reperum, il enihic tectium quibus ped quis rem et ut ab is vollorita di di rectae et la ipiscia meniend aecerro elluptin rem quas alitia nis nateciunt evellaut laciam ant int east quia susda sin ni ommodi sint el et as et et acepudio commolorumet latemost harum que voltestium aut eum sequistrum restiat que nonsequamus.

Imenihit odi rem eatur?

Cora derum landis seque nosto cone desecestrum vendianto im dundi aut inveriaspe ipsa volorro viduali am es eatintur, sequate mi, odist, ommodit atiste seque ipsum dollaut a ne vere, ute venis do-luptatio. Nemporio ium aribearum repel et aliti-as pelitin ullecum es volentur aut laccab int alitate veliquis corest que reciaspid ut

Výrobní družstevnictví a tradice lidové umělecké výroby

Historie českého výrobního družstevnictví nabízí mnoho zajímavých kapitol. Jednou z nich je například i ta, která nám představuje výrobní družstva jako pečovatele o rozvoj a zachování lidové umělecké výroby a tvorby.

VLADIMÍRA VÁVROVÁ

Tradiční lidová tvorba byla vždy pokládána za projev výtvarné síly a duše národa a je významnou součástí našeho kulturního dědictví. Její krása a rázovitost také byla pokaždé připomínána, když bylo potřeba posílit sebevědomí českého národa a zdůraznit jeho kulturní svébytnost. I v dnešní době jsou velmi oblíbené výrobky lidové umělecké výroby, jako jsou různé tkaniny a pleteniny z přírodních materiálů či artefakty z modrotisku, obdivujeme se kráse krajků a výševků, krojů, používáme košíkářské výrobky a výrobky ze dřeva, keramiky, či produkty kovářského řemesla. A doslova nás pohladí po duši malované kraslice, tradiční figurky z kukuřičného šustí či pečiva, ručně malované hračky apod. Právě o zachování těchto produktů a jejich výroby se významnou měrou zasloužila také výrobní družstva a dodnes v této oblasti některá družstva působí.

Počátky zájmu výrobních družstev o lidovou tvořivost můžeme sledovat od roku 1900, kdy bylo v Praze založeno první družstvo tohoto typu nazvané „Záduha – družstvo k povznesení lidového průmyslu, hlavně uměleckého“. Jak plyne ze samotného názvu – činnost Záduhy byla zaměřena na podporu rozvoje lidové umělecké výroby. Družstvo organizovalo výrobu a provádělo výkup mezi domácími výrobci na území Čech, Moravy a Slovenska, pečovalo o kvalitativní uměleckou úroveň lidových výrobků a propagovalo je pořádáním výstav doma i v zahraničí. Za podobným účelem vzniklo o 9 let později další družstvo „Moravská ústředna pro lidový průmysl umělecký“ v Brně, které vyvíjelo obdobnou činnost hlavně na území Moravy.

Na počátku 20. století byla založena celá řada výrobních družstev, do kterých se z ekonomických důvodů sdružovali samotní lidoví výrobci. V roce 1901 to bylo například „Družstvo košíkářů ve Staré Boleslavi“ a „Družstvo košíkářů šopecko-mlazických“ v Mlázicích u Mělníka, v roce 1905 „Výrobní družstvo soustružníků perletě“ v Žirovnici, v roce 1909 „Výrobní družstvo krkonošských ručních tkalců“ v Jilemnici, v roce 1911 „Svépomocné družstvo vyšivaček Záštitá“ v Chrastu u Chrudimi a v roce 1913 „Výrobní družstvo hračkářské“ ve Skašově u Přeštici.

K dosažení patřičné výtvarné úrovně všech předmětů užitého umění, včetně lidových uměleckých výrobků, byla založena v roce 1914 družstevní organizace nazvaná „Svaz českého díla“, jejímž prvním předsedou byl významný soudobý architekt Jan Kotěra. Činnost této organizace ale přerušila 1. světová válka. Během války se velmi působivě uvedlo již zmíněné družstvo „Záduha“, které na výstavě Český svéráz v roce 1915 předvedlo kolekci vyšívaných oděvů [...]

26. 2. 2018 – pokračování na:
www.kulturni-noviny.cz č. 2018/9

Ideál ekonomické demokracie

Rozhovor s ekologickou ekonomkou Nad'ou Johanisovou, která působí na Katedře environmentálních studií FSS MU v Brně a zabývá se ve svých výzkumech a publikacích ekonomickými alternativami.

PETR SALAMON

Jsi ekologická ekonomka. Můžeš představit tento obor?

Ekologická ekonomie se rozvíjí od 90. let a jejím motorem je přesvědčení, že příroda není součástí ekonomiky, ale naopak ekonomika je závislá na ekosystému Země. Z toho se pak odvíjejí otázky, které klade. Někteří, třeba nejznámější ekologický ekonom Herman Daly, už také několik desetiletí kritizují fetiš ekonomického růstu, který ničí planetu. Není to ale jednorázový obor. Spíš tu probíhá zápas mezi „tmavě zelenou“ a „světle zelenou“ ekologickou ekonomii, jak o tom píšu ve své knize „Ekologická ekonomie: vybrané kapitoly“.

Existují pravicové i levicové přístupy k ekonomice, které byly či jsou hegemonické. Ty pravicové chválí volný trh, ekonomickou svobodu a podobně, kdežto ty levicové chválily centrální plánování či práci na 120 procent. Je ekologická ekonomie někde mezi těmito dvěma přístupy, nějakou třetí cestou?

Není to jednorázový obor, proto nelze tak doceňovat roli, jaká je pozice ekologické ekonomie, co se týče preferování státu nebo trhu. Řada ekologických ekonomů – včetně mě – ale zdůrazňuje, že ekonomie by se měla zabývat i problémem ekonomické moci, a bránit její koncentraci. Stát i trh mají v ekonomice své místo, navzájem se kontrolojí, co se týče uzurpace moci. Ale je tu třeba podporovat ještě třetí pól: ekonomickou sféru komunitní či eko-sociální ekonomiky, družstev, ekonomické aktivity malých obcí. Je to ekonomika, která na rozdíl od běžné firmy nemá za cíl jen zisk, a která na rozdíl od státu vychází zdola, z konkrétního místa, a uspokojuje autentické lidské potřeby. Tato myšlenka není nová. Vyjádřil ji již československý ekonom Ladislav Feierabend ve svých Politických vzpomínkách.

V každém oboru lidské činnosti existují alternativy k hlavnímu proudu. Bez nich bychom směřovali k ideologickému monolitu. Na hraně družstevnictví se pohybuje činnost zvaná „komunitou podporované zemědělství“.

Hýčkej si svého sedláka

Před třemi lety zažila Česká republika malou renesanci přímého prodeje potravin: vzniklo několik desítek farmářských trhů a také několik desítek tzv. bedýnkových systémů, kdy si lidé objednávají do města bedýnku různorodé úrody z konkrétní farmy. Bedýnky si prorazily cestu do médií, začaly je skládat i obchody se zdravou výživou. Pro většinu Čechů je tohle ale totální potravinový underground. A co teprve komunitou podporované zemědělství, které jde ještě o krok dál než bedýnky?

VERONIKA FIŠEROVÁ

Lednové poledne vystupují z vlaku ve Vídni a setkávám se s Martinou. Martina prošla několika neziskovkami až na pole velikosti 0,3 hektaru v jižních Čechách, kde se rozhodla pěstovat zeleninu bez chemie. Po první sezóně vyrobila v zimě nabídkový list a rozeslala ho známým: popsala, jaké druhy zeleniny u ní rostou, proč mají menší velikost, ale lepší chuť než zelenina ze španělských skleníků nebo z Polabí a v čem by bylo výhodné, kdyby mohla mít malý stálý okruh zákazníků. Třicet lidí projevilo zájem a předplatilo si úrodu na jaře ještě předtím, než ji Martina zasela – čímž dostala do ruky peníze na nákup osiva, materiálu a na svoji práci. V sezóně pak úrodu rozdělila na třicet dílů a každý týden objela několik stanovišť v okolí, kde si lidé podíly vyzvedávali. Pár lidí se přišlo podívat i přímo na pole, ostatní poznala osobně, když je před sezónou jela navštívit. Navíc se s dodávkami spojila se zemědělským družstvem poblíž, které produkuje maso,

Často hovoříš o tom, že ekonomie středního proudu, tedy ta, s níž se setkáváme v běžných učebnicích, kolonizuje naše myšlení. Co tím myslíš a jak se z takové kolonizace vymanit?

To, jak ekonomie vnímá svět, ovlivňuje i to, jak ho vnímáme my. Tím naše myšlení kolonizuje. Svět se pro nás mění v kolibíště, kde se utkvávají domácnosti s firmami. Firmy produkují komodity, které pak domácnosti za peníze kupují. Takový model světa budí pocit závislosti na penězích a osekává naše vztahy a tvořivost. Lepší je vnímat svět jako tzv. „commons“: Něco, co jsme zdědili po předcích a musíme odevzdat těm budoucím v lepším stavu. V takové optice se ztrácí důraz na konkurenci, peníze a privátní vlastnictví. Naopak nabývá na významu komunitní spolupráce, rozmanitost forem vlastnictví a vlastní tvořivost.

Existuje také obor environmentální ekonomie. Jaký je rozdíl mezi ekologickou a environmentální ekonomikou?

Podle environmentální ekonomie ekonomika není součástí přírody, ale naopak příroda je součástí ekonomiky a je třeba ji do ní začlenit. Environmentální ekonomie proto usiluje o to, aby přírodu či např. dopady projektů ovlivňujících přírodu převedla do jazyku peněz. Hledá pro ně pomyslné cenovky. To má ale celou řadu úskalí. Zkus vyjádřit finanční hodnotu ptačího zpěvu nebo lidského života...

V současnosti se často mluví o participativním rozpočtu, kdy občané mohou rozhodovat o tom, čemu bude věnována část rozpočtu města. Co si o tom myslíš?

Nejen, že se o tom mluví, ale třeba v Brně už participativní rozpočet v určité podobě proběhl. Dále v tom ovšem pokračovala města v Jižní Americe, jako je brazilské Porto Alegre.

Participativní rozpočet jednoznačně vítám. Je to krok k politické i ekonomické demokracii, kdy se občané aktivizují a podílejí se na správě věcí, které se jich týkají.

Rovněž se často mluví o základním příjmu, tedy že by občané získali pravidelný příjem nezávislý na konkrétní práci. Co si myslíš o tomto?

V zásadě jsem pro. Bude ale o tom ale potřeba rozvinout širokou diskusi a zavádět postupně, jako se děje ve Finsku. Na jedné straně je tu totiž důraz na základní etický princip, že každý má právo na důstojné živobytí. Pro řadu lidí by základní příjem mohl znamenat menší závislost na ekonomickém systému a možnost rozvinout aktivity, které mají smysl pro ně samé i pro společnost. [...]

4. 6. 2018 – pokračování na:
www.kulturni-noviny.cz č. 2018/23

mléko a vejce v kvalitě bio, a pomáhá jim s přípravou projektu nové sýrárny. Zdánlivě jednoduché, ale kolik takových zemědělců znáte?

Zelenina pro Vídeň

S Martinou míříme na malý mezinárodní workshop lidí, které zajímají svépomocné systémy, zajišťující spojení spotřebitele se zemědělcem ve vzájemném **partnerství typu: já potřebuji kvalitní zeleninu z důvěryhodného zdroje (maso, mléko, vejce) a ty potřebuješ prodat to, co vypěstuješ, za důstojnou cenu.** Scházíme se tu Češi, Rakušani, Francouzi, Němci, Slovinci, Maďarů a Britů. Ve waldorfské škole na okraji Vídně se usadíme na konci sálu a sledujeme divadlo, které v České republice zatím není k vidění: výroční setkání zeleninového družstva jménem GELA (Gemeinsam Landwirtschaften – společně zemědělství). Zelinář Peter představuje před diváky a rekapituluje, jak fungovala v minulém roce spolupráce mezi jeho biodynamickou farmou a 250 zákazníky. K těm patří vídeňští učitelé, novináři, architekti, podnikatelé,

studenti a další ryze velkoměstští lidé, kteří se zamilovali do starých, netradičních a krajových odrůd zeleniny a ovoce. Petrovo zelinářství

Oschenherz jich pěstuje desítky a zaměstnává sedm lidí. I v lednu je na jeho poli k vidění růžičková kapusta a ve skladu pestrý sortiment kořenové zeleniny, z níž většina se nedá pořádně česky pojmenovat. Zákazníci v sále se zapojují do diskuse o odběrných místech, kterých je ve Vídni sedm – v boční místnosti restaurace či kavárny, u někoho doma v garáži, v prostorách místních kulturních institucí. Mluví se také o pravidelných pracovních sobotách na farmě, kdy můžou zákazníci přijet poznat zákulisí pěstování. Potom Peter představí plánovaný rozpočet zelinářství na rok 2012, z čehož vyplývá, kolik bude činit průměrný celoroční podíl na osobu: 816 euro. Ptám se studenta Stefana, jestli si tolik může dovolit. Říká, že zaplatí jen 500 euro, protože v družstvu jsou lidé, kteří mají větší příjem a dávají víc. Skutečně – každý napíše na lístek, kolik by chtěl dát, nabídky se sečtou, a když součet těsně nedosáhne rozpočtu farmy, nabídky se pší ještě jednou. Potlesk, přípitek, zážitek. Věru zcela jiná strategie než obden zajít do obchodu a koupit si tam pár rajčat a okurek.

Kde ti zemědělci jsou

Komunitou podporované zemědělství má své kořeny v 60. letech 20. století v Japonsku, kdy

zdejší ženy vytvořily svépomocná družstva *teiki* a začaly odebírat mléčné výrobky přímo od farmářů. Obě strany tak dosáhly na lepší cenu a eliminovaly zdravotní rizika potravin z překotně se rozvíjejícího průmyslového zemědělství. Ve Spojených státech pak dostalo hnutí název Community Supported Agriculture (CSA), dnes tu působí kolem dvou tisíc skupin zemědělec-zákazníci. Ve Francii za posledních deset let vzniklo osm tisíc skupin, tzv. AMAPů (ze zkratky Asociace pro udržení zemědělství v krajině). Další družstva fungují v Německu, Británii, vlastně v každé západoevropské zemi jich více či méně najdeme. V České republice komunitou podporované zemědělství vystrkuje výhonky v podobě Martiny a několika dalších drobných zemědělců, kteří mají zájem se zákazníky komunikovat – otevřenost a spolupráce jsou totiž v neoficiálním potravinovém družstvu základními principy. K tomu je potřeba připočítat větší organizační vklad – zemědělec a potenciální zákazníci se totiž vůbec musí najít a seznámit, domluvit se na dodávkách, napsat smlouvu o partnerství, stanovit cenu podílu. A také sdílet rizika zemědělského hospodaření třeba i v podobě neúrody – protože jinak dopadají na farmáře,

který zkrachuje, a je o kousek potravinové soběstačnosti v našem okolí míň.

Český zemědělský svaz zatím řeší zapeklitý problém: jak přitáhnout k hospodaření mladé lidi, kteří by se starali o českou krajinu, produkovali potraviny doma a ještě se tím uživil. Pro koho dneska může být zemědělství atraktivním životním posláním? S vizí komunity to jde líp, jak ukázali v lednu v Místogalerii v Brně zahraniční hosté semináře Podporujeme svého sedláka. Zemědělec Jan, novinář Fabian a organizátor Andy se shodli v tom, že komunitou podporované zemědělství všechny zúčastněné baví a nese s sebou víc než jenom místní zeleninu na talíři. Třeba taky pocit, že máme velkou moc řešit problémy dnešního globalizovaného světa.

Veronika Fišerová (1986) je studentka environmentalistiky, pracuje jako koordinátorka projektů v Ekologickém institutu Veronica (www.veronica.cz) a v sezóně 2012 zakládá komunitou podporované zemědělství v Brně.

12. března 2012 – pokračování na:
Z tištěného speciálu 2012/6.

Ojediněly workshop

„Úloha družstev v podpoře demokracie, zaměstnanosti a malé ekonomiky“

Workshop se konal 25. května v Praze u příležitosti Mezinárodního roku družstev 2012. Uspořádala jej Pražská škola alternativ ve spolupráci s Alternativou zdola, o. i. a Klubem samosprávného lidového podnikání, o. s. Cílem pořadatelů bylo poodhalit klady a zápory současných podmínek pro uplatňování družstevních principů v České republice.

Pro diskusi byly stanoveny východzí teze, že „**Družstevní hospodaření je vhodným nástrojem pro společensky racionální řešení současných společenských a ekonomických problémů zdola, včetně zaměstnanosti. Družstva jsou školou přímé demokracie a malého hospodaření, zlidšťují trh a politiku. Družstevní principy lze uplatnit i v organizacích odlišné právní formy, kde lze uplatnit participaci zaměstnanců na rozhodování o cílech a prostředcích.**“

taz – příběh jednoho mediálního družstva

První reklamní slogan družstva „Kupte si tageszeitung“ zněl dobře a byl současně provokací. Neboť každý, kdo plánoval koupit většinového podílu v nakladatelství tohoto berlínského alternativního deníku, byl předmětem mučivě dlouhých a do poslední chvíle kontroverzních diskuzí v samosprávném vedení.

Dvanáct let po svém založení se notoricky podfinancované noviny definitivně ocitly na hranici finančního krachu: Po pádu berlínského zdí sice skokově stouply ceny nemovitostí a s nimi také hodnota nakladatelského domu, který se nacházel nedaleko známého hraničního přechodu Checkpoint Charlie, ale mnohem důležitější než tento účetní zisk byla pro budoucnost deníku skutečnost, že spolu s berlínskou zdí padly také státní dotace. Daňové úlevy a příspěvek na mzdy v rámci takzvané „podpory (západního) Berlína“ byly do té doby schopny skrýt chybějící výnosy, nyní však nakladatelství vytvořilo každý měsíc ztrátu ve výši cirká sto tisíc marek. [...]

Situace se zdála bezvýchodnou, a sice nejen ekonomicky, ale také co do hodnotového směřování. Jedni chtěli spojit deník s finančně silným, ale publicisticky liberálním nakladatelským koncernem, druzí nechtěli bez boje prodat své ideály (svobodu a autonomii) jinému nakladatelství. V tom se ozval Olaf Scholz, někdejší německý ministr práce a sociálních věcí za SPD a přítel nakladatelství tageszeitung již z dob jeho začátků, a rozsekl jedinou větu onen gordický uzel: „Udělejte z tageszeitung družstvo – se spolurozhodovacím právem.“ Těsná většina posledního „národního zasedání členů“ spolku tageszeitung rozhodla 2. října 1991 o založení družstva. Přímá demokracie se tak pomocí prosté většiny sama odstranila. [...] „Teprve za několik let budeme vědět,“ připustili zaměstnanci ve svém editoriu „interní informace nakladatelství tageszeitung“, „zda toto rozhodnutí většiny bylo pouze marným plácnutím do vody, nebo vneslo příznivé světlo do dalšího vývoje.“

Kdo pravidelně deník četl, mohl si onu ironicky apelativní výzvu „Kupte si tageszeitung!“ snadno přeložit jako „zachraňte tageszeitung“. Tato výzva spustila mezi čtenáři nečekanou

vlnu solidarity: v průběhu krátké doby sestávalo nové družstvo ze tří tisíc členů s minimálním vkladem 1000 marek. Mnozí ale přispěli výrazně větší částkou. Tak se družstvo v létě 1992 postavilo na start se základním kapitálem ve výši více než 2,5 milionů eur. [...]

Celkem získalo družstvo od roku 1992 (nepočítaje výnos z prodeje novin) od svých čtenářů 13 milionů eur. Kdo se rozhodne investovat peníze do některé z podílových forem tohoto nakladatelství, nečiní tak s myšlenkou na výnosnost své investice, nýbrž aby ochránil tageszeitung od nutnosti orientovat se na zisk.

Jedna mladá členka družstva, která měla projev na výročním zasedání členů, hovořila o „politické výnosnosti“, která je pro ni významnější než stanovami předpokládaná dividenda. A touto „politickou výnosností“, která se mezitím stala heslem sebepropagace, nebyl míněn pouze deník, který všichni členové družstva svými vklady víceméně uchránili před nevyočitatelným nebezpečím volného trhu – od růstu cen papíru přes světovou hospodářskou krizi. [...] Členové družstva jsou pravidelně informováni o aktuální situaci ve „svém“ podniku. V důležitých sporech o směřování deníku, které bývá předmětem kontroverzních redakčních diskuzí, mají navíc členové družstva možnost se vyjádřit skrze elektronické bleskové ankety. Výsledek takového hlasování sice není v samotném rozhodovacím procesu závazný, je však interními členy redakce brán velmi vážně na vědomí.

Cena za nezávislost

Skutečnost, že je deník „v rukou svých čtenářů a čtenářek“, nemá pouze metaforickou povahu. Zatímco konkurenční deníky Süddeutsche a FAZ generují až 80 procent svého obrátu z reklamy, je tageszeitung existencně závislý na stabilním objemu předplatného, zato však zůstává téměř bez reklamy. Úbytek dlouhodobých předplatitelů tudíž představuje strategický problém, zvláště je potřeba usilovat o vyvinutí dlouhodobého zájmu u mladého publika, pro které nejsou tištěná média příliš atraktivní. Aby se rozumněji nastavil poměr mezi

Můj kamarád Wolfgang Meyering, muzikant a redaktor v berlínském Deutschlandradio, který rozhodně není žádným politickým aktivistou, ale dělníkem na poli kultury, mi řekl jasně: „To jsou jediné skutečně svobodné a nezávislé noviny. U ostatních nikdy nevíš, kdo a co je za nimi.“ Samozřejmě, nezávislost tu neznamená „objektivnost“, protože taz jsou názorové noviny, a to dosti vyhraněné, kritické a zhusta provokující. Jedním z jejich typických žertovských hesel je i slovní záměna Freiheit – Frechheit (svoboda – drzost). Ale cítí absolutně svobodu slova.

Jiří Ploček

výnosy z předplatného a z reklamy, vybudovalo nakladatelství velké, profesionální reklamní oddělení, jemuž se však s ohledem na malý náklad deníku nedaří dosáhnout obvyklého rozpočtu reklamních agentur. Zůstávají speciální rozpočty. Tím mnohdy kolidují zájmy reklamního oddělení a oddělení předplatného – například když v roce 1996 vyvěsilo do deníku svou reklamu ministerstvo obrany nebo v roce 2008 jaderný průmysl, který zde propagoval své reaktory. Následovalo ohromné pozdívění v komunitě členů a předplatitelů, která si svého deníku váží mj. proto, že je v něm podobné reklamy ušetřena. I s ohledem na toto privilegium platí mnozí takzvanou „politickou cenu“, která je značně vyšší než „normální cena“ deníku, čímž zároveň podporují zmírnění cenových sazeb předplatného pro studující a nezaměstnané. Tato cenová diferenciace vznikla v roce 1992, čili ve stejném roce jako družstvo, a podobně (úspěšně) jako družstvo nutí čtenáře a čtenářky ke spoluzodpovědnosti. [...]

V jubilejním roce 2009 se mohlo nakladatelství ohlédnout za svým třicetiletým trváním. Z alternativní „iniciativy tageszeitung“ se v roce 1979 vyvinul „projekt tageszeitung“ a roku 1992 družstvo. Co začalo s hrstkou angažovaných lidí bez žurnalistického vzdělání a náležitěho ohodnocení – zato s velkým entuziasmem a vnitřním přesvědčením – je dnes

neodmyslitelnou součástí německého novinového trhu. Publicistické působení tohoto původně levicového deníku je mnohem větší, než by se z objemu tištěného nákladu dalo vytušit. Typický tón novin – specifické spojení vtipných titulků, subjektivních textů a radikálních názorů – se už dávno stal vzorem pro jiná periodika. Generace redaktorů a autorů tageszeitung píšou ve všech známých „relevantních“ médiích – od konzervativních FAZ, přes neoliberalní Financial Times až po Spiegel. Ten v roce 1996 projevil zájem podílet se jako velký investor na fungování nakladatelství. Především rozsáhlá a komplikovaná spolurozhodovací práva však odradila toto hamburské nakladatelství od zmíněné investice.

Tageszeitung se ke svým 30. narozeninám mohl konečně zvětšit založením obecně prospěšné nadace Panter Stiftung: Kapitál nadace ve výši cirká 1,4 milionu eur je dle stanov nedotknutelný. Výhradně z kapitálových úroků jsou financovány „taz akademie“ pro vzdělávání mladých žurnalistů a „taz cena Panter pro společenskou angažovanost“. Velká část kapitálu nadace ovšem pochází z okruhu členů družstva.

Přeložil Tomáš Procházka

Autorka je ředitelkou projektu taz.
Tištěný speciál: prosinec 2010.

Kulturní družstva

V čem spočívá kouzlo družstevní formy? Co je na družstvech tak „alternativního“, v čem jsou jiná? Proč si je vlastně umělci vybírali jako organizační formu pro své instituce?

NAĎA JOHANISOVÁ

[...]

Pokusme se odpovědět na příkladě jedné z nejprestižnějších družstevních institucí první republiky – nakladatelství Družstevní práce. Vzniklo v roce 1922 a založili jej spisovatelé, výtvarníci a čtenáři, tedy kulturní publikum. Již zde vidíme specifikum, které charakterizuje řadu družstev po celém světě: umělci a čtenáři založili družstvo pro sebe navzájem. Spotřebitel a producent, hýčkané kategorie ekonomické vědy, se zde nečekaně mísí a prolínají. Všichni vlastní svůj podnik a všichni spolurozhodují o tom, co se bude „produkovat.“ Jak to v praxi probíhalo? Členové měli právo nejen volit představenstvo a dozorčí radu Družstevní práce, ale

i hlasovat o knihách, vydávaných v hlavní edici nakladatelství, a o jejich nákladech. Další rozdíl oproti konvenční firmě, jejíž hlavním účelem je zisk, byla skutečnost, že hlavním cílem nakladatelství byla jeho činnost: jak umělci, tak čtenáři založili družstvo proto, aby vydávalo krásné a kvalitní knížky, nikoliv (pouze) proto, aby vydělávalo peníze. Jaký rozdíl proti mnoha dnešním velkým nakladatelstvím! A do třetice: družstvo vzniklo i proto, aby se vyhnulo mezičlánkům (velkoobchod, maloobchod) a tím docílilo toho, že knížky byly relativně levné a většina zisku nešla překupníkům, ale autorům. Členové měli ovšem povinnost odebírat čtyři knihy nebo obrazy ročně. Navíc každý zaplatil určitý členský podíl. Družstvu tedy poskytl počáteční kapitál jeho členové, nikoliv velká

banka či anonymní investoři. I to je znak autentických družstev – členové mají nárok na zisk, ale nesou i riziko podnikání.

Družstevní práce se vypracovala ve významné mainstreamové nakladatelství. Vedle stovek původních prací československých autorů vydávala překlady, poezii, hudební partitury, založila i vlastní knihařskou dílnu a otevřela prodejny knih a bytových doplňků v Praze a v dalších šesti městech. Tak jako mnoho jiných družstev, fungovala jako životaschopný podnik v tržním prostředí. Družstevní hnutí nese zřetelné rysy jak idealismu, tak pragmatismu – i v tom se tedy pohybuje mimo běžné škatulky.

Nechci malovat barvotiskový obrázek družstevního „nebe na zemi“. I družstva mají své

problémy. Ty často přicházejí s úspěchem: čím větší družstvo, tím obtížněji se členové zapojují do jeho řízení. U Družstevní práce v pozdějších letech například členové již nerozhodovali o vydávaných knihách, ale pouze o nákladu. Družstvo může postupně ztratit svůj étos, může podlehnout nejen státu, ale také trhu. Družstevní forma je však přesto šance, jak naplnit konkrétním obsahem volání po nové ekonomice, kde by neviditelná ruka sloužila nám, místo abychom my sloužili jí. Kdysi to tady fungovalo. Necháme se inspirovat?

(Článek byl zpracován s použitím materiálů Družstevní asociace ČR, zejména článku V. Vávrové o družstvu Družstevní práce v časopise Czech Co-operator, 1/2006)

Rozhovor pamětníkem

Vzpomínání s RNDr. Radanem Květem na nakladatelství Družstevní práce (1922–1952), jednoho z nejvýznamnějších nakladatelství meziválečném období a první české nakladatelství založené na myšlence družstevního, nikoli soukromého podnikání. Nakladatelství Družstevní práce mělo dvacetitisícovou členskou základnu. Iniciátorem byl V. Poláček a název dala družstevní výstava pořádaná 1921 Ústředním svazem družstev.

Jak a kdy jste se dostal k členství v Družstevní práci?

Mé členství v Družstevní práci (DP) se odvíjelo od příkladu rodičů. Ti se stali členy někdy v třicátých letech, což vím podle toho, že členský věstník Panorama mě provázel od dětských let. Takže jsem byl „tichým“ společníkem. Pamatuji na Sutnarovo sklo, textilie, hlavně pak knihy DP. Když jsem v roce 1947 přešel do Brna na studia, Krásná jizba, prodejna DP, se hned stala mým vyhledávaným místem. Asi v té době jsem se stal jejím členem. Především jsem jako mladík odebíral publikace DP. Např.

Vančurovy spisy nebo Průškovu knihu **Sestra moje Čína**.

Co vám členství v družstvu přinášelo?

Výhody DP přinášela především ve vybrané spolehlivé kulturní produkci. Knihy vydávali opravdu kvalitní, a to jak obsahem, tak vypravením. Kromě toho vydávali pohlednice, např. k Vánocům či Velikonocům. Když se v posledních letech v papírnické dílně na nabízený brak, smutně vzpomínám na ty blahé časy DP.

DP nabízela vynikající produkci skla a keramiky, z pozdější doby si vzpomínám na dřevěný nábytek, textil. To když z Družstevní práce po roce 1948 zůstalo jen torzo, totiž právě ty prodejny Krásné jizby. Až do roku 1990 spolehlivě poskytovala zvláště v textilu velmi dobrý výběr (krásné vlněné deky, metráž modrotisku nebo kanafasu, ze dřeva police, lampičky, zákoutí atd). Bohužel vzala Krásná jizba za své někdy po roce 1990.

Jaký byl osud Družstevní práce po roce 1948?

Datum konce DP si nemožu vybavit, řekl bych, že se to stalo někdy na počátku padesátých let. Nastalé kulturní vakuum přimělo některé z výtvarníků k navázání na dřívější tradici, a to tak, že založili Klub přátel výtvarného umění

(KPVU) s časopisem Panorama. Klub začal fungovat od konce padesátých let, v Brně začala pobočka KPVU existovat od roku 1960 a stala se největším spolkem pod hlavičkou Díla. V té bídě jednostranně řízené kultury se zde soustředila bez přímého partajního dohledu možnost poznávat výtvarné umění a architekturu a získávat v podstatě kvalitní výtvarná díla, především grafiku, za přijatelnou cenu. V dnešní době ještě KPVU existuje jako samostatný spolek v obci Železné a poskytuje svým členům poučení o výtvarném umění a architektuře dneška i minulosti.

Ovšem nová Družstevní práce zatím nevznikla, i když by byla jistě potřebnou a dobře přijímanou organizací.

RNDR. RADAN KVĚT se narodil 1928 v Opavě. Je vystudovaný chemický inženýr. Většinu života pracoval v geologické a geografické branži. Spoluzakládal českou hydrogeochemii, věnoval se rupturologii a historické geologii. Jako emeritus založil stibologii, nauku o starých stezkách. Vedle odborných prací vydal i díla mezioborová a populárnější: O starých stezkách, Duše krajiny, Země, krajina a člověk Těměř tři desetiletí vedl brněnskou pobočku KPVU.

Jiří Plocek

Vančura; Vladislav; Pekař Jan Marhoul. – 1924. 1. vyd. Živé knihy, obálka Karel Teige. Družstevní práce

KRÁSNÁ JIZBA

Nakladatelství družstevní práce založilo také odbočku **Krásná jizba** (1927). Ta patřila k nejvýznamnějším českým institucím v oblasti bytové kultury s orientací na funkcionalismus a produkce doplňků a bytového vybavení vysoké estetické a užité hodnoty za ceny přístupné nejširšímu publiku. Uměleckoprůmyslové museum v Praze uspořádalo výstavu „Krásná jizba Družstevní práce 1927–1948 / Design pro demokracii“ (13. 9. 2018–20. 1. 2019).

Historie spotřebního družstevnictví

Počátky družstevního hnutí na území současné České republiky a první spotřební družstva

VLADIMÍRA VÁVROVÁ

Vznik družstevnictví na území současné České republiky je datován druhou polovinou 40. let 19. století. Jako v okolních zemích i u nás vznik družstevnictví úzce souvisel s rozvojem kapitalistických výrobních vztahů a rozvojem tržního hospodářství. To na jedné straně vedlo k růstu produkce, na druhé straně však způsobovalo, že „chudí se stávali ještě chudšími“. V obraně proti zvyšujícímu se ekonomickému tlaku a ve snaze zlepšit svoje bídné postavení se nejvíce postižené vrstvy (dělníci ve městech a rolníci na venkově) pokoušely sdružovat do svépomocných organizací – zakládaly první spolky založené na svépomoci, solidaritě a vzájemné pomoci.

Hlavním motivem vzniku prvních konsumních spolků (spotřebních družstev) byla obrana proti lichvě obchodníků a překupníků při prodeji základních životních potřeb.

Tradice českých družstev se odvíjí od roku 1847, kdy byl v Praze založen „Pražský potravní a spořitelní spolek“. O činnosti tohoto prvního družstva na území současné České republiky nemáme mnoho dochovaných informací. Je známo, že Pražský potravní a spořitelní spolek byl, jak ostatně i vyplývá z jeho názvu, osobitým družstvem s víceúčelovou činností. Členové si v družstvu ukládali svoje úspory a za takto vzniklý kapitál bylo nakupováno zboží běžné denní potřeby. [...]

27. 11. 2017 – pokračování na: www.kulturni-noviny.cz č. 2017/48

GEMCO®
consulting & software

KULTURNÍ NOVINY
SPECIÁLNÍ ČÍSLO: SVĚT, VE KTERÉM ŽIJEME
(VÝBĚR Z ROKU 2017)

Vyšlo v zimě 2017/2018.
Vydavatel: Kulturní noviny – vydavatelské a mediální družstvo, Dlouhá Hony 22, 621 00 Brno.

Bankovní spojení: 2400830379 / 2010 (Fio banka)

Registrace periodického tisku:
MČ ČR E 19722, ISSN 1804-8897.

Redakce: Jiří Plocek – šéfredaktor,
Jakub Grombří, Tomáš Koloc, Petr Kovář.
Korektury: Dominika Bayerová.
Typografie: Miroslav Švejda.
Návrh logotypu: Pavel Brábec.
Kresby: Aleš Čuma.
Tisk: Retuš, Husovická 4, Brno.

Pro členy vydavatelského družstva a podporovatele Kulturních novin zdarma.

Kontakt na redakci: redakce@kulturni-noviny.cz
www.kulturni-noviny.cz